

MUĞLA'DA NEVRUZ

Mehmet Naci ÖNAL*

ÖZET

Nevruz, dünyanın hemen hemen her tarafında kutlanan bir mevsim bayramıdır. Nevruzda sıradan günlerin yerini kutsal bir gün alır. Tabiatla birlikte bütün canlılar nevrüzde yeniden hareketlenir.

İlkel toplumlardan günümüze kadar süren nevrüz bayramı Hristiyan ve Yahudi bayramlarına da intikal etmiştir. Nevruz, Dante zamanından, Eski Yunandan Çin'e dek, bütün dünyada kutlanan bir bayramdır. Türkler için nevrüz Ergenekon ve yeniden diriliş demektir.

Muğla merkezinde ve bazı köylerinde unutulmuş, bazı köylerinde de devam etmiş bir gelenektir. Gelenek, Alevî kültürünü canlı tutan köylerde varlığını sürdürmektedir. Diğer yerlerde nevrüz geleneği artık yapılmamaktadır. Muğla'da nevrüz kutlamalar ve eğlencelerle gerçekleşir. Bu uygulamalar Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibidir. Türbe ziyaretleri, "bayramınız kutlu olsun" ifadeleri hem İslamî, hem de Şamanî ritüellerle yürür. Alevî zümreler nevrüzde kurban da keserler. Kurban olarak kesilen horoz bir yandan kartal kıyafetindeki ilk şamanı hatırlatmakta, diğer yandan İslamî inanışla pekiştirilmektedir. Yeşil çimen üstünde yuvarlanma ritüeli ise günahların dökülmesi ve çığ tanelerinden şifa bulmak amacıyla yapılır.

ABSTRACT

Newrooz, is a seasonal feast celebrated all over the word turns out to be a holy day. Together with the nature all living things become active.

The Newrooz feast which has lived since primitive societies can be seen in Christianity and Jews. Newrooz is a festival seen from Dante until now, from Chine to Ancient Greek. For turks it means Ergenekon and Reincarnation.

In Muğla, newrooz is partly forgotten on the other hand it lives in one respect. It has preserved only in Alevî villages but it's been forgotten in other places. In Muğla it's celebrated with games, feasts, visits etc. Alevî people sacrifice animal in newrooz. This is the same as it is in order parts of Türkiye such traditions are the rituals of Islam and Shamanism. The cooks sacrificed by Alevî people remind us of the first shaman who came in the figure of an eagle. At the some time it represents Cebraîl angel. To fall down rites is getting rid of the sins end it aims to find cure with the help of chill on the grass.

GİRİŞ

Nevruz, ilk baharla gelen yeni bir yılın başlangıç gününe verilen isimdir. Nevruzda güneş balık burcundan koç burcuna girer. 21 Marta rastlayan bu günün bir özelliği de, gece ile gündüzün eşit olmasıdır. Nevruz, ilkel toplumlardan günümüze dek kutlanan bir mevsim bayramıdır. Arkaik toplumların inanışlarında, zamanın sıradanlığı, yerini mevsim törenleriyle

zamanın kutsallığına bırakır. Bu kutsal zaman çeşitli törenlerle bayramlara dönüşür.

Nevruzda efsanevî bir geçmişin başlangıcında meydana gelmiş kutsal bir olay hatırlanır ve bu olay yeniden güncelleştirilir. Nevruz öncesinde zaman, insanın varlığı, toplum ve evren eskimiş olarak kabul edilir. Nevruzda her şeyin yenilendiğine, yeni bir var oluşun gerçekleştiğine inanılır.¹ İlk bahar ve yeni bir yılın gelişi dünyanın yeniden doğuşu anlamındadır. Yeni yılla birlikte, yaratılış anındaki *saf zamanın* yeniden ihya edildiğine inanılır. El-Birûnî'nin ifadesiyle, nevruz gününde yaratılış yenilenir.²

Nevruz kutlamalarını, dünyanın muhtelif bölgelerinde; çeşitli toplumlarda ve milletlerde görmek mümkündür. Bu kutlamalardan bazıları büyük dinlerin bayramlarına denk düşürülerek yeniden güncelleştirilmiş ve yeniden isimlendirilmiş olarak devam ettirilmiştir. Hristiyanlıkta Paskalya Yortusu,³ Yahudilerde Pesah Bayramı bu tür bayramlardandır.⁴ İran'da nevruz, diğer pek çok inanın yanı sıra,⁵ dünyanın ve insanın yaratılış günü olduğu için kutlanır. Sasaniler döneminde İran'da hükümdarlar, nevruz günü büyük şenlikler düzenlerler, halk ateş yakıp birbirine su serper.⁶ İran Tatarları ilk baharda toprak dolu bir kaba buğday tohumları ekerler. Bunu yaratılışı anmak için yaparlar.⁷ 1930-1935 yıllarında Erzurum'da İran balyozunun (elçiliğinin) bulunduğu mahallede yaşayan Acemler, nevruz geleneğini kutlarken İran Tatarları dönemindeki gibi, bir ay öncesinden tepsilere mercimek koyup üzerine ince bir pamuk sererler. Mercimek iyice yeşerdikten sonra, nevruz şenlikleri yaparak eğlenirler.⁸ Mercimek yanında buğdayla yapılan semeni geleneği Nahçıvan'da ve Azerbaycan'da devam etmektedir.⁹

İlk bahar kutlamaları, Sümerlerden, Dante'nin İtalya'sına,¹⁰ eski Yunan'dan Çin'e kadar uzanır. Demeter, ilk baharın başlangıcında yeni sürülmüş toprak üzerinde çiftleşir. 19. yüzyıla kadar kuzey ve orta Avrupa'da devam eden bu geleneğin anlamı berekettir. Avrupa'da 1 Mayıs günü çiçekler

¹ Mircea Eliade, Kutsal ve Dindışı, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Kitapları, Ankara, 1991, s.59-61.

² Eliade, a.g.e., s. 41, 48, 56, 58.

³ Levent Öztürk, İslâm Toplumunda Bir Arada Yaşama Tecrübesi, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, s.71.

⁴ Abdulkadir İnan, Eski Türk Dini Tarihi, Kültür Bakanlığı yayınları, İstanbul, 1976, s. 176.

⁵ Habibi İdrisi, "Eski İran ve Azerbaycan Eyaletinde Nevruz", Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, Ankara, 1995, s.135-145.

⁶ İslam Ansiklopedisi, "Nevruz", Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, C.9, s.233-234.

⁷ Mircea Eliade, Edebi Dönüş Mitosu, (Çev. Ümit Özdağ) İmge Kitapevi, Ankara, 1994, s. 71.

⁸ Orhan Önal, 1925, Erzurum doğumlu, Emekli, İlkokul mezunu; Erzurum'un Yeğenağa mahallesindeki Balyoz sokağında İran elçiliği bulunmaktaydı.

⁹ İsmail Muhtar Oğlu Hacıyev ve Ebülfez Kulı Amanoğlu, "Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde Nevruz Kutlamaları" Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 2000, s. 1-8.

¹⁰ Dante, İlahî Komedyâ, 4.b., Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1984, s.76.

toplanıp ağaç dalları ile süslenerek şenlikler yapılır.¹¹ Çin'de ilk baharda evrenin filizlendiği kabul edilir ve açık havada otlar üzerinde genç çiftler birleşirler. Sümerler, yeni yılın ilk gününde elementlerin birleşmesini kutlarlar. Sümerlerde ilâhların birleşmesi sonucu doğurganlığın ve bereketin artacağına inanılır.¹² Yapılan bu şenlikler, bütün dünyada zihnî yapıları ve dokularıyla hâlâ devam etmektedir.¹³

Nevruz Türkler arasında İslâmiyet öncesinden beri kutlanagelen bir bayramdır. İslâmiyet öncesi, ozanlar kopuzlarıyla şiirler söyler, kamlar dinî -çoğu kez ozan ve kam aynı kişidir- törenler tertip ederlerdi.¹⁴ İslâmiyet'i kabulden sonra nevruz bayramı kutlamaları birtakım dini sebeplere bağlanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Dünyanın yaratılış günü olması, Hz. Adem'in nevruzda yaratılması, Adem ile Havva'nın Arafat'ta buluştukları gün olması vb.¹⁵

Eski Türkler için nevruz, Ergenekon'dan çıkış ve yeniden doğuş anlamına gelir. Nevruz, Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan¹⁶, Özbekistan,¹⁷ Kırgızistan,¹⁸ Kazakistan,¹⁹ Başkutistan, Çuvaşistan, Kırım ve Balkanlara²⁰ dek bütün Türk dünyasında kutlanan bir bahar bayramıdır.²¹

Türklerde İslâmiyet öncesi dönemlerde, tabiatın yeniden doğuşu, bitkilerin yeşermesi ile tabiatın soluğu, ölülerinin gömülme kararını bile etkilerdi.²² Bu anlayış İslâmiyet'i kabul ettikten sonra da devam eder. Ahmet Yesevî'nin yakınlarında bir yere gömülmeyi isteyen biri, eğer kışın ölürse,

¹¹ James G. Frazer, Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri I. (Çev. Mehmet H. Doğan) Payel Yayınları, İstanbul, 1991, s.79-80.

¹² Eliade, Edebi Dönüş Mitosu, s. 38.

¹³ Frazer, a.g.e. s.7.

¹⁴ Abdurrahman Güzel, "Türk Kültüründe Nevruz ve Millî Birlik - Beraberlik" Türk Dünyası Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri, (Haz. Prof. Dr. Sadık Tural ve Elmas Kılıç), Ankara, 1996, s.168.

¹⁵ Abdulhaluk Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, 5.b., TKAE Yayınları, Ankara, 1993, s.11-12.

¹⁶ Kazakbay Annakılıçev, "Bağımsız Türkmenistan'da nevruz Bayramı." (Aktaran: Güçmurat Sultanmurat), Türk Dünyası Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri, (Haz. Prof. Dr. Sadık Tural ve Elmas Kılıç), Ankara, 1996, s.101-106.

¹⁷ U. Koraboyev, "Özbekistan'da Nevruz" (Aktaran: Ahmet Abatoğlu), Ulusun Ulu Günü Nevruz, Ankara, 1993, s.45-59.

¹⁸ Gülzura Cumakunova, "Nooruz Bayramı: Doğa ile İnsanın Bütünlüğünün Simgesi" Nevruz, AKM yayınları, Ankara, 1998, s.21-26.

¹⁹ Şakir İbrayev, "Kazak Folklorunda Nevruz" Nevruz, (Haz. H. Vedat Demirtaş) AKM yayınları, Ankara, 1998, s.14-20.

²⁰ Dobruca Tatar Türkleri için bk. Mehmet Naci Önal, "Dobrucadaki Tatar Türklerinde Nevruz Geleneği," Bilig, (Kış / 1999) Sayı 8, s.85-97.

²¹ Geniş bilgi için bk. Öcal Oğuz, "Türk Dünyasında Nevruz Kitapları," Nevruz, (Haz. H. Vedat Demirtaş) AKM yayınları, Ankara, 1998, s.71-78.

²² Jean Poul Roux, Eskiçağ ve Ortaçağ'da Altay Türklerinde Ölüm, (Çev. Aykut Kazancıgil) Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1999, s.256-257.

cesedi keçelere sarılarak ağaca asılır ve ilk baharda Ahmet Yesevî'nin yakınına defnedilir.²³

Çin kaynaklarında, her yılın başında Hun hakanının karargâhındaki tapınakta âyinler düzenlediği belirtilir. Bu âyinlere 24 Hun boyunun başbuğlarının katıldığı anlatılır.²⁴ Marko Polo da seyahati sırasında, Türklerin ilk baharda "Ak Bayram" dedikleri bir bayram kutladıklarını, bayramda aklar giyinerek yemekler yediklerini anlatır.²⁵ Dede Korkut hikâyelerinden "Dirse Hân Oğlu Buğaç Han Boyunu Beyan İder Hanım Hey" adlı hikâyede, Bayındır Han'ın bir yazın bir de güzün boğayla buğrayı savaştırdığı ifade edilir.²⁶ Burada geçen yaz ve güz, mevsim bayramlarını ima etmektedir.

Mevsim bayramı ve kutlamaları dinî bayramlarla birlikte devam ettirilmiş ve günümüze kadar getirilmiştir. Mevsim bayramları (hıdırellez de dahil) ile dinî bayramlar içi içe yürütülmüş ve zamanla bayram ritüelleri birbirlerine karıştırılmıştır. Yani, aynı insanlar önceki bayramlarında yaptıklarını, İslâm dinini kabul ettikten sonra da yapmışlar; mevsim bayramı kutlamalarını dinî bayramlardaki eğlencelere ve kutlamalara taşımışlardır. Meselâ Muğla'da, nevruz ve hıdırellez bayramlarının çeşitli oyun ve eğlenceleri, yerini bazen dinî, bezen de millî bayramlara bırakmıştır.²⁷

UNUTULAN NEVRUZ

Muğla'da nevruz derlemeleri, başta Muğla şehir merkezi olmak üzere, bağlı bütün kasabalar ve her kasabadan yaklaşık on kadar köy gezilerek yapılmıştır. Yaptığımız derlemeler, geleneğin son kalıntılarıdır. Derlemelerde yüz yüze görüşme yöntemi uygulanmıştır. Kaynak kişilere, bahar bayramlarını kutlayıp kutlamadıkları, bu bayramlara ne ad verdikleri, ne zaman kutladıkları, inanışları, eğlenceleri ve uygulamalarına yönelik sorular yöneltilmiştir.

Nevruz geleneği bazı Alevî köylerinin dışında, önemli ölçüde unutulmuştur. Muğlalılara göre nevruz adı:

- 1- Gündönümü, (K- 13)
- 2- Mart Dokuzu, (K-15)
- 3- Sultan Nevruz, (K-5, K- 9, K- 8)
- 4- Sultan Mavruz'dur. (K-14)

²³ M.Fuad Köprülü, "Ahmed Yesevî" İslâm Ansiklopedisi, Millî Eğitim Basımevi, I. Cilt, İstanbul, 1993, s.311.

²⁴ İnan, a.g.e, s. 3.

²⁵ Irène Mélifoff, Uyur İdik Uyardılar Alevîlik-Bektaşilik Araştırmaları, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994, s.37.

²⁶ Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı I Giriş – Metin – Faksimile, 4.b., TDK Yayınları, Ankara, 1997, s. 81.

²⁷ Özel arşivimizdeki bilgilerdir. Konu üzerine çalışmalarımız sürmektedir.

Muğla'da Nevruz

21 Marttan birkaç gün önce, nevrüz hazırlıklarına başlanır. Herkese haber verilir ve herkes nevrüz kutlamalarına heyecanla hazırlanır. Çeşitli yemek hazırlığı görülür. Börek, sarma, kalburbastı tatlısı yapılır ve yumurtalar kaynatılır. Hısım akraba, eş dost hep birlikte, bir bayram havası içinde kırların yolu tutulur.(K-15)

Nevrüzün kutlandığı zamanlarda, çay ve kahve takımları alınarak güneş doğmadan evvel yeşil alanlara gidilir. **Muğla şehir merkezinde**, eski terminalin alt tarafındaki -bir zamanlar var olan- ağaçlık, meyvelik olan yer tercih edilir. Kimi otomobil tutar Gökova'ya, Alişan'a gider. Kırlarda yemekler yenir, çaylar ve kahveler içilir. Gramofon ve diğer çalgılar çalınır ve oynanır. Kadınlar da çeşitli oyunlar çıkarırlar. Yedi sekiz hanım bir tarafta, yedi sekiz hanım diğer tarafta olur, birbirlerine gidip gelerek maniler söylerler. (K-15)

Kutlu günlerde, mutluluğunun paylaşılması tebriklerle devam eder. Küçükler büyüklere: "Sultan nevrüzünüz mübarek olsun," der. (K-15)

Nevrüzde şehrin çeşitli türbeleri ziyaret edilir. Şahidi, Üç Erenler, Kazan Şeyh türbesi ve diğer türbelere gidilerek çeşitli dileklerde bulunulur.

Nevrüz geleneği Muğla şehir merkezinde 1945 yılından sonra unutulmuştur. (K-15)

Nevrüz **şehir merkezinin dışında**, köylerde de kutlanır. Köylerde, nevrüz baharın müjdecisi olarak kabul edilir. Nevruz "insanların olduğu kadar, hayvanlarımızın bayramıdır," denir. Nevruz günü çift sürülmez, hayvanlara hiç bir iş yaptırılmaz. (K- 12)

Gündönümünde, yani nevrüzde yılanbıçağı (bir bitki türü) ile hayvanlara vurulur. Uygulama, hayvanlara hastalık geçmesin veya hastaysa iyi olsun diye yapılır. Ülker böylece hayvanları vurmayacaktır. Ülker, "herhalde tabiatta bir olay olur" şeklinde izah edilir. (K-11)

Nevruz zamanının geldiği, Milas'ın Çomakdağı Kızılağaç köyünde şöyle anlaşılr: "Dıgguk" adı verilen bir kuş -buna bahar kuşu da deniyor- baharın müjdecisi olarak kabul edilir. "Dıgguk digguk" diye öter. Bu kuşlar gelince; " nevrüz geldi, bahar geldi" denir. (K-5)

Nevruzda haşarata varıncaya dek her şey canlanır, canlı ne varsa hareket eder. Hava ısınır, Yörük göçecekse nevrüzdan sonra göçer. (K-7)

Muğla'da, nevrüzde ateş olmaz, ateşten atlama nevrüzde değil. hıdırellezde yapılır. (K- 10)

Köylerde nevrüz eğlenceleri köyün bulunduğu coğrafi duruma göre şekillenir. Öncelikle her köyde suyu ve yeşili bol olan bir yer seçilir. Sahil kenarında bir köy ise sahil tercih edilir. Sahil kenarından uzak bir köy ise kendilerince uygun bir yer seçilir. Bazı köylerde asara (hisar) çıkılır. Yenir.

içilir; gezilir, tozular ve eğlenilir. (K-14) Eskiden kutladıkları nevrüz geleneği kaynak kişiler tarafından özlemle hatırlanır: “Biz yumurta gaynadırız, yemek yaparız, galkar gideriz dağlara. Eveli hindi yoga (yok ya). Giderdik baharın dağlara... Oturur, yerdik, hindi yoga, hepsi kalktı,” (K-5)

Kaynatılan yumurtanın içine soğan kabuğu konur. Böylece yumurta renklendirilir. Ondan sonra yumurta tokuşturulur. Alna da şaka olsun diye yumurta vurulur.

Sabah kalkınca ilk olarak yeşil çimenler üzerinde yuvarlanılır. Herkes kendine göre dua eder, bildiği sûreleri okur, topraktan güç alır. “Topraktan geldik, toprağa gideceğiz” denir. Köyün kenarındaki yüksek tepelere çıkılır. Oralarda dolaşılır, çocuklar oynar, koşarlar ve yuvarlanırlar. (K-5, K-10)

Milas bağlı Karacahisar köyünde 1937 yılına kadar okullarda nevrüz kutlamaları yapılmış. Öğretmen: “Yarın nevrüz günü çocuklar! Yumurta kaynatın gelin, soğan kabuğu katın renkli olsun,” dermiş. Ertesi gün asara gidilir. Pınar yerinde eğlenilir. Bir başka yakın köyün öğretmeni ile Karacahisar köyünün öğretmeni önceden aralarında anlaşır, sarnıcın yanında buluşurlar. İki köyün çocukları kendi aralarında güreş tutar, koşu yaparlar. Çocuklar güreşten sonra, bildikleri oyunları oynarlar. Bir birlik (birdirbir), hamam kızdı, dikme taş ve diğer oyunlar oynanır.

Bu oyunlardan **hamam kızdı** oyunu şöyledir: Beş altı kişi bir tarafta, beş altı kişi bir tarafta olur. Yaş kuru diye taş atarlar ve bir taraf ortaya geçer. Beşi kafa kafaya verirler, ellerini birbirlerinin omuzlarına koyar, biraz eğilirler. Başlarında elinde kalın ipi ile çoban bekler. Diğer taraf ortadakilerin sırtlarına binmeye çalışırlar. Bu arada çoban koruyuculuk yapar. Diğerleri çobanı atlatıp binmeye çalışırlar. Çoban bindirmemeye, onlar binmeye çabalar. Binen sırtta istediği kadar kalır. Çoban sırta atlamadan vurabilirse öbür taraf ortaya geçer. Böylece oyun devam eder. (K-11)

Dikme taş oyunu ise şöyle oynanır: Üçer kişilik bir grup bir yanda üçer kişilik bir grup bir yanda olur. Karşı karşıya taşlar dikilir. Bir yandaki taşlar üç sıra art arda olur. Karşı taraf da aynı şekilde taşlarını dizer. En uzak karşı üçüncü sıra, kolun yetiştirebileceği uzaklıkta olmalıdır. Başlayan taraf, bir taşla karşı tarafın art arda dizilmiş iki taşını yıkarsa buna İsmail oldu denir. Yenildi anlamına gelir. Üç kişi karşı tarafın dizili üç art arda taşlarını yıkarsa kazanır. Diğerlerinin sırtlarına biner kendilerini taşıtırlar. Yıkamayınca karşı tarafa sıra geçer, oyun böylece devam eder. (K-4)

Nevruzda çocuklar, kendilerince daha başka pek çok oyunlar oynar, bir bayram havası içinde eğlenirler. O günü bir bahar bayramı olarak öğretmenlerinin gözetiminde kutlarlar.

DEVAM EDEN NEVRUZ

Alevî kültürünü devam ettiren köylerde, nevruz daha canlıdır. Bu köylerde nevruz kayıplarıyla beraber hâlâ yaşatılmaktadır. Alevî köylerden Ula'ya bağlı Çörüş köyünde, "sultan nevruz" baharın müjdecisi sayılır. Nevruz yani 21 Mart dünyanın yaratıldığı ve Hz. Ali'nin dünyaya geldiği gün olarak kabul edilir. Nevruzda kurban olarak horoz kesilir. Horoz kanatlı olduğu için Hz. Cebrail ifadesi kullanılır ve kurbanların en büyüğü olduğuna inanılır.²⁸

Ortaca'nın Fevziye köyü Alevîleri sultan nevruzunu dinî bir bayram olarak kabul etmektedirler. "Büyüklerimiz öyle derdi, dedelerimiz de aynını demişlerdir," şeklinde geleneğin geçmişini açıklamaya çalışırlar. Köyde Hz. Ali'nin nevruz günü dünyaya geldiğine inanırlar. Nevruz dinî bir bayram olduğu için, öncelikle temizlik yapılır. İbadet edilir. Bu bayramda çelimser (aykırı) hareket olmaz. Her şey yerli yerince olur. Bele kement bağlanır. Bu kement Muhammet aleyhisselâmın başındaki sarıktan kırk parça olmuş kementtir. O kement kırklara aittir. Kemendin izahı şu şekilde yapılır: "Alt tarafımız ile üst tarafımızı ayırır."

Toplanılır, sohbetler muhabbetler yapılır. İyi temiz arkadaşlar gelir. Kim benimserse o gelir, ailesiyle birlikte gelir ve dinî görevlerini yerine getirilir.

Erene gidilir. Kurban kesilir. Kurban ekseri yaşını bitirmiş koyun olur. Kuzu, oğlak kesilir. Bir bayram gibi kutlanır. Akşam da semah yapılır. Birlik kurbanı kesilir. Burada herkesin katkısı olur. Katkısız bir şey olmaz. Eğlenilir ve ibadet edilir. Gelenek hâlâ devam etmektedir. (K-12)

1950'li yıllarda Alanya'dan Ortaca'ya gelen Alevîlerin önceki geleneklerini burada da sürdürdükleri görülür: Nevruzda kurbanlar kesilir, şenlik yapılır. Oynaşılır, gülüşülür, çünkü bayramdır. Yemek vardır. Horoz kesilir. Gençler gece semah yaparlar. (K-2)

Ortaca Kemaliye köyünde ise, Alevî kültürü 50-60 sene evvel nevruzda semah töreni yapılırken, şimdi yapılmamaktadır. Nevruz geleneği 1965 yılına kadar daha canlı yürütülürken zamanla bu canlılığı yitirmiştir. 21 Martta toplaşılır, bir araya gelinir. Bütün evlerin geldiği bu toplanma olur. Bir evde bir arada yenir, içilir ve muhabbet edilir. Geleneğin canlı olduğu yıllarda saz çalınır, semah yapılır.(K-6)

Kemliye köyünde, kurban olarak bir tek hayvan kesilir, başka bir yemek olmaz. Genellikle "horaz" kesilir, her eve bir horaz düşer. Nevruz'da kesebilen kurban keser, sonra duası yapılır ve nefesler söylenir. Hz. Ali'nin doğum günü

olarak kabul edilen bir bayram olduğu için Hz. Ali ve yakınları ile ilgili nefesler söylenir. Bu nefeslerden biri aşağıda verilmiştir:

Gece gündüz arzumanım Kerbela
Gel gidelim on iki imam âşkına
Senden başka yok sermaye elimde
Hazır olalım on iki imam âşkına

Ali Gaffar çiğneyim de götür
Aslan Ali bunu bir bana yetir
Rıza lokmasını meydana getir
Telleyelim on iki imam âşkına

Çalar da çağırır kırklar birisi
Birisinde kalır külli varısı
Kayabaşı deller şahın borusu
Gel gonalım on iki imam âşkına

Şah Hatayî mani diyelim
Ah ahırı vah ahırı diyelim
Allah bir Muhammed Ali diyelim
Gel gidelim on iki imam âşkına (K-6)

SONUÇ

Nevruz, Muğla merkezinde ve bazı köylerinde kaybolmakla beraber, bazı köylerde hâlâ devam bir gelenektir. Nevruz, Muğla merkezinde 1945 yılında, geleneğin bittiği köylerinde 1965-1970'li yıllara kadar devam etmiştir. Görüştüğümüz kaynak kişilerin pek çoğu, geleneği bilmemekteydi. Hatta televizyonda gördükleri tatsız olayları hatırlayarak yüzümüze tuhafça bakanların sayıları da az değildi. Geleneği bilenler ise, yıllar önce yapılan uygulamalardan ancak bir veya birkaçını hatırlayabiliyorlardı. Bu çalışmada, hatırlanabilen nevruz gelenekleri bir araya getirilerek geleneğin son kareleri birleştirilmeye çalışılmıştır.

Nevruz, bütün dünyada şu mantık üzere kutlanır: Baharın gelmesi ve tabiatın canlanması. Bundan hayvanlar da nasibini alır. Bu bayramda hayvanlar da çalıştırılmaz. Bir bakıma nevrüz bütün canlıların bayramıdır.

Dıgguk adı verilen kuşun ötüşü ile ilkbaharın geldiği düşünülür. Bu inanışta, bütün canlılarla birlikte kuşların da sevindiği anlamı çıkarılabilir.

Hayvanlara yerel adı “yılanbıçağı” (Areceae) olan bir çeşit otlı vurulur. Bu bitki, uzun ve kokmuş et gibi bir rayiha salan bir bitkidir.²⁹ Böylesine pis kokan bir bitki ile hayvanlara vurulması tesadüf değildir. Bu davranış da bizi eski inançlara götürür. Kötü ruhların kovulması anlamına gelir. Tıpkı doğum âdetlerinde bebek ve annenin bulunduğu yere soğan ve sarımsak konulması gibi, kötü ruhların bu kez hayvanlardan uzaklaştırılması amaçlanır.

Milas'a bağlı Karacahisar köyünde 1937'li yıllarda nevrüzün bir bahar bayramı olarak öğretmenler ve öğrenciler tarafından da kutlandığına şahit oluyoruz. Yani 1 Mayıs bahar bayramlarından önce 21 Mart nevrüz bayramının bahar bayramı olarak kutlanması söz konusudur. Çocukların oynadığı oyunlar bu kadarla sınırlı değildir.³⁰ Fethiye'ye bağlı İncir köyde dinî bayramlarda aynı oyunlar hem çocuklar, hem de büyükler tarafından oynanır. Milas'ın Selimiye bucağında, bahar bayramı törenlerinin kalıntıları millî bayramlarda zaman zaman sergilenmiştir. Bu oyunların çoğu, savaş oyunlarını hatırlatır cinsten oyunlardır. Türkiye'de, kasaba ve şehir merkezlerinden uzak köylerde bu oyunların seyrek de olsa devam ettiğini söyleyebiliriz. Meselâ, dinî bayramlarda, Aydın'ın Tekeler köyünde gençler arasında bu tür oyunlar oynanmaktadır. Bu oyunları ve köy seyirlik oyunlarının kökenlerini ilk mevsim bayramlarına kadar götürmek mümkündür.³¹ Konya'da bir zamanlar yapılan eğlenceleri ve oyunları,³² Kazaklarda³³ ve dolayısıyla bütün Türk dünyasında görmek mümkündür.

Yapılan bir başka uygulama da, sabah erkenden yeşil çimenler üzerinde yuvarlanmadır. Aynı zamanda “herkes bildiğini sûreleri okur” ifadesi ile, geleneğe dinî bir anlayış kazandırır. Aynı geleneğin hıdırellezde de

²⁹ Turhan Baytop, Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara, 1997, s.285 ve 164. resim.

³⁰ Bk. Yusuf Ziya Demircioğlu, Anadolu'da Eski Çocuk Oyunları, İstanbul, 1934. Yazarın Muğla'da derlediği çocuk oyunları eski bayramların oyun kalıntıları açısından da önemli bir kaynaktır.

³¹ Şükrü Elçin, Anadolu Köy Seyirlik Oyunları (Köy Tiyatrosu), 3.b., İKAE yayınları, Ankara, 1991, s.31-36; Metin And, 100 Soruda Türk Tiyatro Tarihi, Gerçek yayınevi, İstanbul, 1970, s.17-21.

³² Saim Sakaoğlu, “Konya'da 1918 Yılı Ergenekon Bayramı,” Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, Ankara, 1995, s.89-93; Sakaoğlu, “Eski Konya'da “Sultan Nevruz” Gelenek ve İnanmaları” Türk Dünyası Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri, (Haz. Prof. Dr. Sadık Tural ve Elmas Kılıç), Ankara, 1996, s. 315-318.

³³ Muhtar Kazbekov, “Nevruz Ulusun Ulu Künü: Uls Kün (Ulusun Ulu Günü: Ulus Günü” (Aktaran: Süer Eker), Nevruz Ulusun Ulu Günü, Ankara, 1993, s.18,20-25.

uygulandığını görülmektedir. Sabah şafak sökmeden daha karanlıkta kırlara gidilmesinin bir sebebi vardır. Gün doğarken yeşil çimenler üzerinde, çoğu kez elbiseler çıkarılarak yuvarlanması, çiy tanelerinin vücuda değmesi ile, o yıl hasta olmayacakları inancına dayanır. Çimende yuvarlanma Kırgızlarda da görülür; kısır kadınlar çocuk sahibi olabilmek için tek başlarına bir elma ağcının altında yuvarlanırlar.³⁴

Çeşitli oyun ve eğlencelerle, nevrüz bayrama dönüşür. Bu bayramda yemeler içmeler, oyunlar, eğlenceler ve kutlamalar bayram sevinci ile gerçekleşir. Bir anlamda, Orta Asya'dan ve İslâm öncesi bayramlardan taşınan bir bahar sevinci nevrüzde varlığını gösterir.

Hıdırellez bayramında yapılan uygulamaların nevrüzde görülmesi aynı kültür çerçevesinde ve aynı anlayış içinde, bir başka bayramda da sürmesi anlamını taşır. Nevruzda da hanımlar kendi aralarında maniler söyleyerek eğlenir ve oyunlar çıkarırlar. Büyüklere: "Nevruzunuz mübarek olsun," denmesi, tıpkı dinî bayramlardaki gibi, bir bayram havasında kutlandığını gösterir.

Nevruz her yönüyle bir yıl başıdır. Bütün uygulamalar, bir sonraki nevrüze kadar geçerlidir. M. Eliade'nin belirttiği gibi yıl eskiyinceye kadar sürecektir. Burada sağlıklı olmak bir yıl kendilerin çeşitli hastalıklardan koruma inancı söz konusudur.

Nevruz geleneği Alevî kültürü çerçevesinde neden devam ediyor; diğer köylerde neden devam etmiyor, sorusu sorulabilir. Bu soruların en makul cevabı, Alevî köylerinde nevrüzün dinî bir bayrama dönüşmüş olması şeklinde açıklanabilir. Nevruz, Hz. Ali'nin doğum günü olarak Alevîler arasında, kutlamasına bir vesilesidir. Bu arada kurbanların kesildiği ve semahların yapıldığı görülür. Bu tavırlar dinî muhtevalıdır. Horoza "koraz" denilmesi etimolojik açıdan bizi kelimenin orijinaline götürdüğü gibi, horozun Cebrail (A.S.)'a benzetilmesi, bizleri İslâm kültürü cılasıyla Şamanizm'e götürmektedir. İlk Şamanın kartal şeklinde gelerek Şamanizm'i öğrettiği inancına³⁵ kadar uzanan bir başka köken inancı ile karşılaşırız.³⁶ Cebrail aynı zamanda halk arasında kanatlı olarak düşünülen dini tebliğ eden bir melektir.

Alanya'dan Ortaca'ya göç eden kaynak kişinin anlattıklarından, iki ayrı yerde aynı kültürün varlığını gösterir. Bayram inancı ve Hz. Ali'nin doğum

³⁴ Frazer, a.g.e., s.77-78.

³⁵ Mircea Eliade, Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri, (Çev. İsmet Birkan) İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s. 188.

³⁶ Ayrıca bk. Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, (Çev. Yıldız Moran), e Yayınları, İstanbul, 1979. Bu eserin sonundaki fotoğraflarda görüldüğü üzere Konya Müzesi duvar kabartmalarında, Konya Hisarı ana giriş kapısındaki tasvirlerde ayrıca Konya Karatay Müzesindeki taş kabartmalarda, kanatlı insan tasvirleri, aynı inancın kalıntıları olarak değerlendirilebilir.

Muğla'da Nevruz

günü ve dünyanın yaratılış günü olduğuna inanılır. Anlatıcının söylediği, vezin hatalarına rağmen, aynen kaydedilen nefes ve diğer nefesler dinî törenler içinde önemli bir yere sahiptir. Türkiye'deki bütün Alevî törenlerinde, benzer inanışların ve davranışların varlığını söylemek mümkündür.³⁷

Alevî kültürü çerçevesinde, nevrusun dini bir bayram olarak telakki edilmesi, yani İslâmiyet öncesi mevsim bayramlarının dinî şekle büründürülmesi, Hristiyanlarda Paskalya, Musevilerde Pesah bayramlarının dönüşümlerine benzemektedir.

Türbe ziyaretleri ise ata kültünü hatırlamaktadır. Bilindiği gibi dinî bayramlarda da mezarlıklar ve aile yakınları ziyaret edilir. Türbelerin yavaş yavaş ortadan kalkması oranında nevrus geleneği de aynı seyri takip etmiştir. Doğu Anadolu'da ve Azerbaycan'da nevrusa denk gelen günlerden birine "ölüler bayramı" denir. O gün kabirler ziyaret edilerek fatihalar okunur ve onlar için hayır dualar yapılır.³⁸

Nevruz ortamında her şey bir yıl için düzenlenmektedir. Bir yıllık bir hazırlık ve beklenti sergilenir. İlkyaz ile başlayan canlılık, bütün bir yılın bereketli ve uğurlu geçmesi temennisi, bayram telaşı içinde sürer. Nevruz, âdeta bir "hoş geldin", bir teşekkür bayramıdır. Bütün bir tabiat sevinçle yeşermeye, evcil hayvanlar çayırlara çimenlere yayılmaya başlar. Diğer mahlukat baharın bütün nimetlerinden yararlanır. İnsanlar ise dünyanın yeniden doğarcasına kendilerini kucaklamasını coşkuyla kutlarlar.

KAYNAKÇA

- AND, Metin: 100 Soruda Türk Tiyatro Tarihi, Gerçek yayınevi, İstanbul, 1970.
- ANNAKILIÇEV, Kazakbay: "Bağımsız Türkmenistan'da nevrus Bayramı," (Aktaran: Güçmurat Sultanmurat). Türk Dünyası Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri, (Haz. Prof. Dr. Sadık Tural ve Elmas Kılıç), Ankara, 1996.
- BAYTOP, Turhan: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara, 1997.
- CAHEN, Claude: Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, (Çev. Yıldız Moran), e Yayınları, İstanbul, 1979.
- CUMAKUNOVA, Gülzura: "Nooruz Bayramı: Doğa ile İnsanın Bütünlüğünün Simgesi" Nevruz, AKM yayınları, Ankara, 1998, s.21-26.

³⁷ Çay, a.g.e. s.13, 134-140. İsmail Görkem, "Alevî ve Bektâşî Geleneğinde Nevruz Törenleri" Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 49-57.

³⁸ Reşat Genç, "Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz," Türk Kültüründe Nevruz - Uluslararası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, Ankara, 1995, s.18.

ÇAY, Abdulhaluk : Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, 5.b., TKAE Yayınları, Ankara, 1993.

DANTE, İlahî Komedyâ, 4.b., Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1984.

DEMİRCİOĞLU, Yusuf Ziya, Anadolu'da Eski Çocuk Oyunları, İstanbul, 1934.

ELÇİN, Şükrü: Anadolu Köy Seyirlik Oyunları (Köy Tiyatrosu), 3.b., TKAE yayınları, Ankara, 1991.

ELİADE, Mircea: Edebi Dönüş Mitosu, (Çev. Ümit Özdağ) İmge Kitabevi, Ankara, 1994.

—————: Kutsal ve Dindışı, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Kitapları, Ankara, 1991.

—————: Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri, (Çev. İsmet Birkan) İmge Kitabevi, Ankara, 1999.

ERGİN, Muharrem: Dede Korkut Kitabı I Giriş – Metin – Faksimile, 4.b., TDK Yayınları, Ankara, 1997.

FRAZER, James G. : Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri I, (Çev. Mehmet H. Doğan) Payel Yayınları, İstanbul, 1991.

GENÇ, Reşat: "Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz," Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, Ankara, 1995, s. 15-23.

GÖKTAŞ, Gülşah: Çörüş Köyü Tahtacı Alevileri, Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Muğla, 2000.

GÖRKEM, İsmail: "Alevi ve Bektaşî Geleneğinde Nevruz Törenleri" Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 49-57.

GÜZEL, Abdurrahman: "Türk Kültüründe Nevruz ve Millî Birlik - Beraberlik" Türk Dünyası Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri, (Haz. Prof. Dr. Sadık Tural ve Elmas Kılıç), Ankara, 1996.

HACIYEV, İsmail Muhtar Oğlu - Ebülfez Kulı Amanoğlu: "Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde Nevruz Kutlamaları" Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 2000, s. 1-8.

İBRAYEV, Şakir: "Kazak Folklorunda Nevruz" Nevruz, (Haz. H. Vedat Demirtaş) AKM yayınları, Ankara, 1998, s.14-20.

İDRİSİ, Habibi: "Eski İran ve Azerbaycan Eyaletinde Nevruz", Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, Ankara, 1995, 135-145.

- İNAN, Abdulkadir: Eski Türk Dini Tarihi, Kültür Bakanlığı yayınları, İstanbul, 1976.
- İslam Ansiklopedisi, "Nevruz", Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, C.9, s.233-234.
- KAZBEKOV, Muhtar: "Nevruz Ulustın Ulu Küni: Ulıs Kün (Ulusun Ulu Günü: Ulus Gün)" (Aktaran: Süer Eker), Nevruz Ulusun Ulu Günü Nevruz, Ankara, 1993, s.1-25.
- KORABOYEV, U. : "Özbekistan'da Nevruz" (Aktaran: Ahmet Abatoğlu), Ulustın Ulu Günü Nevruz, Ankara, 1993, s.45-59.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad: "Ahmed Yesevî" İslâm Ansiklopedisi, Millî Eğitim Basımevi, I. Cilt, İstanbul, 1993.
- MÉLİFOFF, Irène: Uyur İdik Uyardılar Alevîlik-Bektaşilik Araştırmaları, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994.
- ÖNAL, Mehmet Naci: "Dobrucadaki Tatar Türklerinde Nevruz Geleneği," Bilig, (Kış / 1999) Sayı 8, s.85-97.
- OĞUZ, Öcal: "Türk Dünyasında Nevruz Kitapları," Nevruz, (Haz. H Vedat Demirtaş) AKM yayınları, Ankara, 1998, s.71-78.
- ÖZTÜRK, Levent: İslâm Toplumunda Bir Arada Yaşama Tecrübesi, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996.
- SAKAOĞLU, Saim: "Eski Konya'da "Sultan Nevruz" Gelenek ve İnanmaları" Türk Dünyası Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri, (Haz. Prof. Dr. Sadık Tural ve Elmas Kılıç), Ankara, 1996.
- : "Konya'da 1918 Yılı Ergenekon Bayramı," Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri. Ankara, 1995.

Kaynak Kişiler

- K-1: Akkuş, Hasan: 1933 Ortaca ilçesi Fevziye köyü doğumlu, çiftçi, ilkokul mezunu, derleme tarihi: 25.08.1999.
- K-2: Akkuş, Halil İbrahim: 1337 Alanya doğumlu, 1950'li yıllarda Ortaca ilçesinin Kemaliye köyüne gelmiş, çiftçi, ilkokul mezunu, derleme tarihi: 25.08.1999.
- K-3: Akkuş, Mehmet: 1327 Datça Yazı köyü doğumlu, çiftçi, okur yazar değil, derleme tarihi: 09.09.1999.
- K-4: Alkan, Naim: 1961 Milas ilçesi Karacahisar köyü doğumlu, çiftçi, ilkokul mezunu, derleme tarihi: 31.07.1999.
- K-5 : Alkaya, Mehmet Şerafettin: 1933 Milas ilçesi Kızılağaç köyü doğumlu, ilkokul mezunu, muhtar ve çiftçi, derleme tarihi: 28.07.1999.

- K-6: Altın, Hasan: 1339 doğumlu, Ortaca ilçesi Fevziye köyünde ikâmet eder, ailesi göçebe iken doğmuş ve nerede doğduğunu bilmiyor, işi kerestecilik-tahtacı, okur yazar değil, derleme tarihi: 24.08.1999.
- K-7 : Atıcı, Mevlüt: 1940 Milas ilçesi Avşar köyü doğumlu, çiftçi, İlkokul mezunu, derleme tarihi 30.07.1999.
- K-8: Can, Bahri: 1940 Milas ilçesi Ekiztaş köyü doğumlu, muhtar ve çiftçi, ilkokul mezunu derleme tarihi: 17.08.1999.
- K-9: Gençay, Süleyman: 1337 Milas ilçesi Çamköy doğumlu, çiftçi, okur yazar değil, derleme tarihi: 31.07.1999.
- K-10: Güney, Mehmet: 1960 Milas ilçesi Karacahisar köyü doğumlu, çiftçi ve muhtar, orta okul mezunu, derleme tarihi: 31.07.1999.
- K-11: Güney, Nimet: 1928 Milas ilçesi Karacahisar köyü doğumlu, çiftçi ve köy kâtibi, ilkokul mezunu, derleme tarihi: 31.07.1999.
- K-12: Gerçek, Ali Rıza: 1930 Ortaca ilçesi Fevziye köyü doğumlu, çiftçi, okumayı askerde öğrenmiş, derleme tarihi: 25.08.1999.
- K-13: Güzel, Feyzullah: 1924 Yerkesik doğumlu, emekli öğretmen, Köy Enstitüsü mezunu, derleme tarihi: 17.09.1999.
- K-14: Özkan, Şadiye: 1332 Milas ilçesi Karacahisar köyü doğumlu, ev hamını, ilkokul mezunu, derleme tarihi: 31.07.1999.
- K-15: Topaloğlu, Turgut: 1916 Muğla doğumlu, emekli doktor, üniversite mezunu, derleme tarihi: 03.01.1999.

MUĞLA İLİ

